

Obecná sociologie 1: Jedinec a společnost

Katedra sociologie, FF UK

SEMESTR:	LS 2026	VYUČUJÍCÍ:	doc. Marek Skovajsa, Ph.D.
KÓD(Y):	ASG100202	EMAIL:	skovajsa@ff.cuni.cz
TYP:	2/0, přednáška	ČAS A MÍSTNOST VÝUKY:	viz SIS
KREDITY:	6	PREREKVIZITY:	-
FORMA ATESTACE:	Zk (zkouška)		

Anotace: Předmět seznamuje studenty se základními pojmy a směry sociologického myšlení týkajícími se vztahu mezi jednotlivcem a společností, neboli mezi individuální a strukturální rovinou jednání. Řada přednášek je tvořena třemi tematickými oddíly. V úvodní přednášce je podrobněji představen smysl a obsah obecné sociologie a problematika pojmu společnost, využita je přitom konfrontace s dalšími pojmy na podobné úrovni obecnosti. První dva oddíly slouží k postupnému seznamování se dvěma základními pohledy na vztah jedince a společnosti, které se liší přisouzením primátu jednomu nebo druhému z těchto prvků (v pořadí: společnost – jedinec). Nejprve (oddíl A) je věnována pozornost jazyku jako sociální realitě a pojmům kultura a struktura v jejich sociologickém uchopení. Následující oddíl B sleduje vztah jedinec – společnost z individualistického hlediska, a to po těchto krocích: sociální jednání, jednající jedinec, systémy jednání, symbolická interakce, teorie racionálního jednání. V závěrečném bloku C výklad přechází k pojmovým nástrojům, s jejichž pomocí sociologie standardně zachycuje místo jedince ve společenském celku: jde o pojmy status a role a zejména instituce a institucionalizace. Návazně jsou představeny nejznámější teorie usilující o překonání duality jednání a struktury a poslední přednáška se z většího nadhledu, ale stále při zachování sociologického přístupu, zamýšlí nad otázkami svobody a autenticity jednání jednotlivce ve společnosti. Trvale se klade důraz na rozvíjení sociologické imaginace a vzhledu do plurality sociologických škol a směrů.

K předmětu je zřízena stránka v aplikaci Moodle (<https://dl1.cuni.cz/course/view.php?id=961>). Přihlašovací údaje (heslo) budou zaslány zaregistrovaným studentům na začátku výuky.

Povinná četba je dostupná v Moodle.

Anotace v anglickém jazyce: viz SIS.

Změny v realizaci předmětu v souvislosti s pandemií COVID nebo jinými nenadálými událostmi:

V případě zhoršení pandemické situace nebo jiných závažných událostí během semestru budou zapsaní studenti o přechodu na distanční výuku a dalších změnách včas informováni emailem.

Podmínky zakončení předmětu:

Studenti jsou hodnoceni na základě písemného **kontrolního testu** (50 bodů). K úspěšnému vykonání písemného testu je třeba získat minimum 30 bodů.

Test

Test ověřuje znalost pojmů a teorií vyložených na přednáškách a dále vysvětlených v povinné studijní literatuře (je uvedena v tomto sylabu a také na stránce předmětu v Moodle). Časový rozsah: 45-60

minut. Test obsahuje otevřené nebo uzavřené otázky. Každý student má maximálně dvě možnosti opravy, počítá se nejlepší, tedy nikoli poslední, výsledek. V každém letním semestru jsou během zápočtového týdne nebo zkouškového období vypsány právě tři termíny testu, zpravidla s odstupem přibližně 2-3 týdny po sobě. V případě opakované neúčasti nebo neúspěchu u testů vypsanych v LS daného školního roku není možné se opět pokusit o splnění testu dříve než v LS následujícího školního roku.

První termín testu je uveden v části *Témata přednášek a časový plán* tohoto sylabu.

Při psaní testu nelze používat pomůcky (studijní literaturu, powerpointové prezentace, poznámky nebo výpisky, mobilní telefony a počítače, AI).

Nesplnění testu (ať už na základě nedostatečného bodového zisku nebo neúčasti) během zkouškového období v LS se počítá jako propadlý termín zkoušky.

Kritéria pro hodnocení odpovědí na otázky v testu

- přesnost a správnost vymezení pojmů a vystižení teorií, které byly v předmětu představeny a vysvětleny;
- znalost autorů pojmů a teorií, současně i schopnost přiřadit odpovídající pojmy a teorie k danému autorovi;
- znalost směrů a proudů sociologického myšlení, které byly v předmětu představeny a vysvětleny, včetně jejich představitelů a přibližného chronologického a geografického zařazení;
- schopnost aplikovat pojmy a teorie na (zadané nebo vlastní) sociologické téma nebo sociální jev;
- schopnost vystihnout podstatné znaky mikrosociologického a makrosociologického přístupu k určitému sociálnímu jevu;
- stylistická a gramatická úroveň, srozumitelnost písemného vyjadřování.

Výsledná známka

Známka odpovídá bodovému hodnocení podle tabulky.

body celkem	známka
43-50	1
37-42	2
30-36	3

Témata přednášek a časový plán, včetně povinné a rozšiřující četby:

Je uvedena základní a doplňující četba k příslušné přednášce. Je-li text zařazený jako základní, je třeba jej přečíst *před* přednáškou.

1. 18. 2. 2026

Představení kurzu, jeho obsah a cíle. Co je to obecná sociologie a její východiska

- *Seznámení s náplní kurzu, organizací výuky a nároky na atestaci*
- Nástin problematiky „jedinec a společnost“
- Vymezení obecné sociologie
- Funkce sociologického poznání
- Pojmy, teorie, paradigmaty. Druhy teorie v sociologii
- Pojem společnosti. Z čeho se společnost skládá? Substance a vztahy
- Úroveň analýzy vs. úroveň abstrakce.

Četba:

základní: Thompson, Kenneth. 2004. „Sociologie“, „Společnost“. In týž. *Klíčové citace v sociologii*. Brno: Barrister & Principal, s. 122 – 127, 128 – 129.

doplňující: Bourdieu, Pierre. 2023. *Pascalovské meditace*. Praha: Karolinum, s. 215 – 217. = *analýza postavy kavárenského číšníka*

=== Oddíl A. Společnost jako nadindividuální realita ===

2. 25. 2. 2026

Jazyk a společnost

- Jazyk jako systém, jazyk a mluva (Ferdinand de Saussure)
- Jazykový relativismus (tzv. Sapir-Whorfova hypotéza)
- Jazykové hry. Jazyk a kultura. Může být jazyk soukromý? (Ludwig Wittgenstein)
- Vztah jazyka a reality (reprezentace); vztah jazyka a jednání (performativita)
- Jazyk a jazykový obrat v sociologii; sociolingvistika, sémiotika, post/strukturalismus a sociologie.

Četba:

základní: de Saussure, Ferdinand. 2007. „Povaha jazykového znaku“, „Neproměnlivost a proměnlivost znaku.“ První část, první a druhá kapitola. In týž. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Academia, s. 95 – 107 (minimum s. 95 – 99).

doplňující: Mlynář, Jakub. 2016. „Stroje, texty, sítě a jiné obrazy: metaforický rozměr sociologie.“ *Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica* 22 (2): 51 – 71.

3. 4. 3. 2026

Pojem struktury. Strukturalismus a jeho význam pro sociologii

- Celek, struktura a systém v sociálních vědách
- Struktura v sociální antropologii (Claude Lévi-Strauss)
- Struktury (ve) společnosti, empirické a hlubinné struktury
- Pojem sociální struktury v sociologii.

Četba:

základní: Hawkes, Terence. 1999. „Úvod“. In týž. *Strukturalismus a sémiotika*. Brno: Host, s. 9 – 15.

Maniglier, Patrice. 2009. „Strukturalistické myšlení.“ *Teorie vědy/Theory of Science* 31 (1): 9 – 18.

doplňující: Lévi-Strauss, Claude. 2006. „Struktura mýtů“. In týž. *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, s. 182 – 204.

4. 11. 3. 2026

Kultura jako sociologické téma

- Historické proměny pojmu kultura
- Antropologické a axiologické pojetí kultury, další třídění
- Slabá a silná pojetí kultury; sociologie kultury vs. kulturní sociologie
- Symboly, hodnoty, klasifikace
- Kultura jako systém, kulturní vzorce, problém kulturní integrace.

Četba:

základní: Benedictová, Ruth. 1999. „Integrace kultur.“ In táž, *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, s. 47 – 54.

Auer, Peter. 2014. „Kultura: Clifford Geertz.“ In týž. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 186 – 197.

doplňující: Geertz, Clifford. 2000. „Náboženství jako kulturní systém.“ In týž. *Interpretace kultur*. Praha: SLON, s. 103 – 145 (minimum s. 103 – 111).

=== Oddíl B. Jedinec jako východisko sociologické analýzy: teorie jednání a metodologický individualismus ===

5. 18. 3. 2026

Jednání a jednající jedinec. Weberovo pojetí jednání. Fenomenologická sociologie

- Chování, jednání a sociální jednání (Max Weber)
- Individuální vs. kolektivní aktéři; metodologický individualismus
- Fenomenologická sociologie (Alfred Schütz)

- Typizace (typy) a zásoba příručního vědění, žitý svět, struktury relevance.

Četba:

základní: Outhwaite, William. 2006. Část kap. 5 „Interpretativismus a interakcionismus.“ In Austin Harrington, ed. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, s. 161 – 173.

Weber, Max. 2009. „Základní sociologické pojmy.“ § 1, úvodní odst. + odd. I., odst. 1-5 + odd. II. In týž, *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, s. 134 – 139, 151 – 154.

doplňující: Schütz, Alfred. 2012. „Cudzinec. Esej zo sociálnej psychológie.“ In D. Alieva a M. Tížik (eds.). *Príspevok Alfreda Schütza k sociologickej teórii*. Praha: SLON; Bratislava: Sociologický ústav SAV, s. 387 – 405.

Auer, Peter. 2014. „Jednání: Max Weber.“ In týž. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 99 – 109.

6. 25. 3. 2026

Symbolický interakcionismus. Jedinec a druzí. Sociální identita

- Pojmy zrcadlové já, *I* a *me*, zobecněný druhý (Charles H. Cooley, Herbert G. Mead)
- Definice situace a tzv. Thomasův teorém (William I. Thomas)
- Symbolický interakcionismus (Herbert Blumer)
- Dramaturgická sociologie, interakční řád (Erving Goffman)
- Etnometodologie (Harold Garfinkel).

Četba:

základní: Mead, George Herbert. 2017. „Hraní, hra a zobecněný druhý“. Kap. 20 in týž. *Mysl, já a společnost*. Praha: Portál, s. 83 – 93.

Goffman, Erving. 2003. „Předmluva“, začátek kap. 1, část „Předstírání“ z kap. 2. In týž. *Stigma. Poznámky o způsobech zvládání narušené identity*. Praha: SLON, s. 7 – 13 a 88 – 108.

doplňující: Mead, George Herbert. 2017. „Sociální základy a funkce myšlení a komunikace“ a „Společenství a instituce.“ Kap. 33 a 34 in týž. *Mysl, já a společnost*. Praha: Portál, s. 159 – 177.

Blumer, Herbert. 1969. „Society as symbolic interaction.“ In týž. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press, s. 78 – 89.

! 1. 4. 2026 se výuka nekoná (čtecí týden, volná hodina na studium).

7. 8. 4. 2026

Racionální modely sociálního jednání: rozumný jedinec a nerozumná společnost

- Utilitarismus v sociologii, jeho historické kořeny
- Teorie racionální volby (TRV)
- TRV a vztah mikro- a makrosociálních procesů (James S. Coleman)
- Analytická sociologie, sociální mechanismy
- Dilemata kolektivního jednání, věznovo dilema, tragédie obecní pastviny
- Nezamýšlené důsledky jednání.

Četba:

základní: Šubrt, Jiří. 2008. „James S. Coleman: Metodologický individualismus.“ In J. Šubrt a kol. *Soudobá sociologie II*. Praha: Karolinum, s. 233 – 254.

Lužný, Dušan. 2015. „Teorie racionální volby v současné sociologii náboženství.“ *Sociológia / Slovak Sociological Review* 47 (2): 151 – 170 (minimum 151 – 159).

doplňující: Coleman, James S. 1990. „Metatheory: Explanation in Social Science.“ In týž. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, s. 1–23.

=== Oddíl C. Společnost v jedinci a jedinec ve společnosti ===

8. 15. 4. 2026

Mikro- a makrosociologický pohled na společnost. Sociální skupiny. Status a role. Jednání a aktérství

- Mikro- a makroúroveň sociologického zkoumání.
- Sociální skupiny vs. sociální kategorie
- Sociální status a sociální role
- Kdo jedná? Co jedná? Pojem „aktérství“ (*agency*).

Četba:

základní: Merton, Robert K. 2007. „Byrokratická struktura a osobnost.“ In týž. *Studie ze sociologické teorie*. 2. vyd. Praha: SLON, s. 178 – 195.

doplňující: Parsons, Talcott. 1951. „Social Structure and Dynamic Process: The Case of Modern Medical Practice.“ Kap X in týž. *The Social System*. New York: Free Press, s. 428 – 479 (minimum s. 428 – 439).

9. 22. 4. 2026

Jedinec a společnost ve strukturním funkcionalismu (Merton, Parsons)

- Statusy a role jako prvky sociální struktury (Robert K. Merton)
- Systémový přístup v sociologii
- Jednání a systémy jednání (Talcott Parsons)
- Problém dvojité kontingence jednání
- Funkcionální diferenciací systémů jednání, schéma AGIL
- Hodnoty, normy, institucionalizace. Sociální role a sociální systém.

Četba:

základní: Holmwood, John. 2006. „Talcott Parsons: funkcionalismus jako sjednocená obecná teorie“. Část kapitoly „Funkcionalismus a jeho kritici“ in Austin Harrington, ed. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, s. 139 – 148.

Mucha, Ivan. 1997. „Od teorie jednání k systémové teorii.“ *AUC Philosophica et historica. Studia sociologica* 12, 1997 (4): 21 – 33.

doplňující: Parsons, Talcott. 1971. „Pojem společnost: skladebné složky a jejich vzájemné vztahy“. In týž. *Společnosti: vývojové a srovnávací hodnocení*. Praha: Svoboda, s. 24 – 57 (minimum s. 24 – 31 a tabulky s. 55 – 56).

10. 29. 4. 2026

Instituce a institucionalizace. Sociální konstrukce reality (Berger a Luckmann)

- Instituce, různá pojetí. Totální, chamtivé instituce. Institucionalizace a deinstitutionalizace
- Sociální konstrukce reality (Peter L. Berger a Thomas Luckmann)
- Vědění a institucionální řád, fenomenologické základy SKR
- Institucionalizace. Sociální role a instituce. Legitimizace

Četba:

základní: Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1999. části kapitoly „II. I. Institucionalizace.“ In týž. *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, s. 56 – 65, 74 – 79.

doplňující: Berger, Peter L. 2012. „Od ustavení kliky k pádu říše.“ In týž. *Dobrodružství náhodného sociologa*. Brno: CDK, s. 77 – 106.

11. 6. 5. 2026

Jednající jedinec a sociální struktury (Bourdieu, Giddens)

- Struktura a jednání jako základní problém (dilema) teoretické sociologie
- Připomenutí relevantních pojetí (struktura, kultura, symbolická interakce, institucionalizace)
- Habitus, kapitál, pole (Pierre Bourdieu)
- Teorie strukturace (Anthony Giddens).

Četba:

základní: King, Anthony. 2006. Část kap. 10 „Struktura a jednání“. In Austin Harrington, ed. *Moderní*

sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy. Praha: Portál, s. 291 – 306.

Bourdieu, Pierre. 2023. „Habitus a vtělení.“ In týž, *Pascalovské meditace*. Praha: Karolinum, s. 196 – 200.

doplňující: Bourdieu, Pierre. 1998. „Kapitál nového typu“. Kap. 2 in týž. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, s. 27 – 40.

Joas, Hans a Wolfgang Knöbl. 2020. „Giddensova teorie strukturace a novější britská teorie moci.“ Kap. 12 in týž. *Sociální teorie: vybrané přednášky*. Praha: SLON, s. 39 – 78 (minimum s. 48 – 60).

! **13. 5. 2026** se výuka nekoná (rektorský den).

12. 20. 5. 2026

Závěrečný test

Test se koná v čase a místnosti výuky.

Literatura:

Auer, P. (2014). *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Benedictová, R. (1999). *Kulturní vzorce*. Praha: Argo.

Berger, P. L. (2003). *Pozvání do sociologie*. Brno: Barrister & Principal.

Berger, P. L. & T. Luckmann (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK.

Bourdieu, P. (1998). *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Eagleton, T. (2001). *Idea kultury*. Brno: Host.

Fromm, E. (2014). *Strach ze svobody*. Praha: Portál.

Giddens, A. (2014). *Sociologie*. Praha: Argo.

Goffman, E. (1999). *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.

Goffman, E. (2003). *Stigma*. Praha: SLON.

Harrington, A., ed. (2006). *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál.

Hawkes, T. (1999). *Strukturalismus a sémiotika*. Brno: Host.

Joas, H. a W. Knöbl (2020). *Sociální teorie: vybrané přednášky*. Praha: SLON.

Kolektiv autorů (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

Keller, J. (2005). *Dějiny klasické sociologie*. Praha: SLON.

Keller, J. (2012). *Úvod do sociologie*. Praha: SLON.

Latour, B. (2016). *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem*. Praha: tranzit.cz.

Martuccelli, D. (2007). *Sociologie modernity: Itinerář 20. století*. Brno: CDK.

Merton, R. K. (2000). *Studie ze sociologické teorie*. Praha: SLON.

Mills, Ch. W. (2002). *Sociologická imaginace*. Praha: SLON.

Nohejl, M. (2001). *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Praha: SLON.

Petrusek, M. (2006). *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON.

Piaget, J. (1971). *Štrukturalismus*. Bratislava: Pravda.

Scott, J. (2011). *Conceptualising the social world: Principles of sociological analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schütz, A., D. Alieva a M. Tížik (eds.) (2012). *Príspevok Alfreda Schütza k sociologickej teórii*. Praha: SLON; Bratislava: Sociologický ústav SAV.

Šubrt, J. a kol. (2008). *Soudobá sociologie II*. Praha: Karolinum.

On-line Sociologická encyklopedie: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/>